

افغانستان آزاد – آزاد افغانستان

AA-AA

چو کشور نپاشد تن من مباد بدین بوم و بر زنده یک تن مباد
همه سر به سر تن به کشتن دهیم از آن به که کشور به دشمن دهیم

www.afgazad.com

afgazad@gmail.com

Political

سیاسی

طلیعه حسنی
۱۷ سپتمبر ۲۰۲۲

ونزوئلا علی رغم «فشارهای حداکثری» کمر راست می‌کند!

می‌توانند ما را از دالر محروم کنند، می‌توانند ما را از تجارت بین‌المللی و تأمین مالی مجدد در سیستم بانکی غرب محروم نمایند، مورد آزار و اذیت قرار دهند و حساب‌هایمان را خالی کنند، اما نمی‌توانند ما را متوقف کنند، ما هرگز باز نخواهیم ایستاد و آنچه در اینجا پدیدار می‌شود، برای جهانیان ثابت می‌کند که جهانی دیگر نیز ممکن است. دنیایی که در آن، از اخاذی توسط دالر با پشتیبانی صندوق بین‌المللی پول خبری نیست. در ونزوئلا با مقاومت، یک مقاومت بسیار سخت، ثابت خواهیم کرد که دنیای دیگری نیز امکان‌پذیر است. ما پیش می‌رویم، خواهید دید...^۱

این گفته نیکلاس مادورو در اسفند-حوت-۱۴۰۰، دست‌کم تا امروز لاف و گزاف نیست. زیرا با وجود اتخاذ برخی سیاست‌های بورژوائی که شباهت‌های معینی با اجرای گام به‌گام نئولیبرالیسم دارد و خطراتی که بالقوه از این طریق می‌تواند متوجه انقلاب بولیواری بشود، همچنان می‌توان به آرمان نهفته در این جملات که ریشه در عزم ملی و به‌ویژه اراده زحمتکشان ونزوئلانی برای مقاومت در برابر تهاجم‌های بربرمنشانه و زورگویانه امپریالیسم امریکا و متحدان و مزدوران آن دارد، امیدوار بود. مقاومتی آگاهانه و تحسین‌برانگیز (که هنوز ادامه دارد) در یک جنگ ترکیبی تمام‌عیار با هدف سرنگونی دولت ونزوئلا و به زانو درآوردن ملت آن در برابر توسعه‌طلبی‌ها و غارتگری‌های امپریالیستی به ویژه امپریالیسم امریکا. جنگی که در بیش از دو دهه گذشته، انواع تحریم‌های حداکثری، فلج‌کننده، تنبیهی، بازدارنده و

... همه در تناقض آشکار با تمامی قوانین و معاهدات بین‌المللی و منشور ملل متحد، مهم‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین بخش‌های آن بوده است. اما تا امروز نه دولت ونزولا سرنگون شده است و نه مردم آن تسلیم و مبارزه‌ای سخت همچنان ادامه دارد.

از زمان پیروزی هوگو چاوز، در انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۹۹۸، دولت ایالت متحده لحظه‌ای از تلاش برای سرنگونی دولت بولیواری آرام نگرفته است. در طول این سال‌ها، کارزارهای کثیف رسانه‌ای سراپا جعل و دروغ علیه دولت دموکراتیک منتخب مردم؛ وظیفه افکار عمومی جهت پذیرش هر عمل آشکارا خشونت‌بار، مداخله جویانه و غیرقانونی علیه ملت ونزولا و حق تعیین سرنوشت آن را بر عهده داشته‌اند. انواع تحریم‌های مالی و تجاری؛ حداقل دو کودتای ناموفق علیه چاوز و مادورو^۲؛ ترور بیولوژیک هوگو چاوز که به مرگ تدریجی او انجامید؛ اعتصاب کارفرمایان شرکت نفت در سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۳ که در رسانه‌های زنجیره‌ای به عنوان «اعتصاب کارگران نفت» معرفی شد؛ خرابکاری در شبکه برق که مادورو آن را «کودتای برقی»^۳ نامید؛ انفجار در خطوط لوله‌های نفت و گاز^۴؛ اعزام باندهای تروریست به داخل کشور و به آتش کشیدن دفاتر و ساختمان‌های دولتی و قتل‌های فجیع در خیابان‌های پایتخت؛ مصادره اموال و دارایی‌های ونزولا در دیگر کشورها و بانک‌های بین‌المللی؛ دزدی بحری و مصادره محموله کشتی‌ها و نفتکش‌ها؛ کارزار گسترده بی‌اعتبار جلوه دادن نتایج انتخابات سراسری در این کشور و تلاش برای تحمیل جوانکی خودفروخته به عنوان رئیس‌جمهور و... مجموعه پروژه‌های رنگارنگ به هم پیوسته‌ای هستند که با طراحی و تأمین مالی توسط سازمان «سیا»، «آژانس توسعه بین‌المللی ایالات متحده» و «بنیاد ملی دموکراسی» تحت پوشش سازمان‌های غیردولتی (ان‌جی‌او) در این کشور به اجرا درآمده‌اند. تنها در سال مالی ۲۰۲۱، دولت آمریکا ۲۰۰ میلیون دلار برای حمایت از انتقال قدرت در ونزولا از کنگره تقاضا کرد.

این حملات بعد از مرگ چاوز، چنان سرعت و شدتی به خود گرفتند که به گفته مارتا هارنکر، تنها در سه سال اول با تمام حملات چهارده ساله دوران ریاست جمهوری چاوز قابل مقایسه بود.^۵

در اگست ۲۰۱۷ تحت رهبری کانادا تعدادی از دولت‌های دست راستی متحد آمریکا در منطقه، در لیما پایتخت پرو با هدف آشکار سرنگونی دولت ونزولا، «گروه لیما» را تشکیل دادند. ادعای این گروه، که مطابق منشور ملل متحد غیرقانونی و فاقد هرگونه مشروعیت است، «کمک به احیای دموکراسی» در کشوری بود که با انجام ۲۶ انتخابات در کمتر از بیست سال، با انواع مشکلات در نتیجه مداخلات و اقدامات فلج‌کننده امپریالیستی مواجه بود مگر کمبود دموکراسی!

مقاومت دولت و مردم ونزولا در برابر این تهاجم مهلک و ویرانگر، و عدم تحقق اهداف مورد نظر، با برانگیختن بیشتر خشم ایالات متحده و همدستان جهانی آن، موجب تشدید تحریم‌ها تا حد یک محاصره کامل اقتصادی شد. ونزولا از سال ۲۰۱۴/۱۳۹۳ به دلیل تحریم‌ها و کاهش هم‌زمان قیمت نفت (که این‌هم تحت هدایت ایالات متحده با هدف تشدید بحران اقتصادی در ونزولا، ایران و روسیه انجام شد)، با از دست دادن ۹۹ درصد درآمد نفتی خود با بی‌سابقه‌ترین بحران اقتصادی تاریخ کشور مواجه شد. «سرویس تحقیقاتی کنگره آمریکا»^۶ در اپریل ۲۰۲۱، در گزارش ویژه خود درباره بحران اقتصادی ونزولا، آن را «یکی از بدترین بحران‌های اقتصادی در جهان از زمان جنگ جهانی دوم» ارزیابی کرد که اقتصاد این کشور را از ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۰ بیش از ۷۵ درصد کوچک کرد. همین گزارش با توجه به وابستگی ونزولا به واردات برای اکثر کالاهای مصرفی، با اشاره به کاهش تقریباً ۹۵ درصدی واردات از سال ۲۰۱۳، اذعان کرد: «این کشور با کمبود مواد غذایی و داروئی حیاتی مواجه است.»

نیکلاس مادورو درباره تأثیر اقتصادی تحریم‌ها در این دوران می‌گوید: طی یک روز درآمد ما از ۵۴ میلیارد دلار در سال به ۶۰۰ میلیون دلار در سال نزول کرد: از طریق تحریم نفتی و همچنین بستن حساب‌های بانکی؛ با مسدود کردن حساب‌های بانکی ما، بیش از ۳۰ میلیارد دلار از دارایی خارج از کشور ما را ربودند که هنوز آن را پس نداده‌اند: با دزدی و غصب شرکت‌هایمان مانند شرکت سیتگو در آمریکا و شرکت منومرو در کلمبیا. وحشیانه بود! همانطور که گفتیم چون یک مبارز اتومی علیه کشور ما.^۱

در نتیجه ناتوانی مالی دولت ونزوئلا جهت خرید قطعات یدکی برای صنایع، دارو و مواد غذایی، بیش از ۵/۲ میلیون ونزوئلایی از نظر غذایی در شرایط شدت ناامنی قرار گرفتند. جنگ ترکیبی بی‌رحمانه علیه این کشور، موجب سقوط ارزش پول ملی و رشد نجومی تورم تا نرخ باورنکردنی ۱۳۰ هزار درصدی در سال ۲۰۱۸ (۱۳۹۷) مرگ حداقل ۴۰ هزار ونزوئلایی تنها در یک سال به خاطر کمبود غذا و دارو شد. گزارش دیگری پیرامون هزینه‌های انسانی تحریم‌های ایالات متحده در سال ۲۰۲۰، بر مرگ حداقل ۱۰۰ هزار ونزوئلایی تأکید دارد.^۲

رهبران آمریکا آگاهانه چنین سیاست‌های جنایتکارانه‌ای را به اجراء گذاشته‌اند. یکی از آنها در سال ۲۰۱۹، با تأیید ادامه تأثیر تحریم‌ها علیه ونزوئلا و نیز مردم عادی گفته بود، این به نوعی شبیه «دارت ویدر» شخصیت تخیلی جنگ ستارگان است که گلوی کسی را به سختی می‌فشارد، یعنی همان کاری که ما از نظر اقتصادی با این رژیم می‌کنیم.^۳ دولت آمریکا به شکلی تکان‌دهنده، با استفاده از شیوع بیماری کووید ۱۹ به عنوان فرصتی مغتنم جهت از پا درآوردن دولت ونزوئلا، همچنان از ارسال غذا و دارو به این کشور در آن موقعیت اضطراری و عاجل ممانعت کرد. گاردین در سوم مارچ ۲۰۲۰، از قول ویلیام بار، دادستان کل ایالات متحده، نوشت: «در واقع پاندمی به موقع بود... مردم در ونزوئلا در رنج هستند، و به یک دولت کارآمد نیاز دارند تا پاسخگوی مردم باشد.» همین مقاله از قول پیتر هارل، مقام ارشد سابق تحریم‌ها در وزارت امور خارجه نیز نوشت، دولت ایالات متحده امیدوار است در ایران و ونزوئلا با افزودن بر بار تحریم‌ها و اقدامات دیگر بتواند با استفاده از این ویروس، مخالفت بیشتر مردم با دولت‌های فعلی و شاید هم تغییر رژیم را برانگیزد و از آن به عنوان آخرین لگد به کسی که در حال افتادن است بهره‌گیرد!^۴

اما آمریکا به این هدف خود دست نیافت و ونزوئلا به یمن ادامه سیاست‌های مردمی و مسؤولانه رهبری آن در زمینه بهداشت عمومی و به کار بستن برخی ابتکارات با مشارکت گسترده مردم، یکی از عالی‌ترین کارنامه‌ها در مقابله با کرونا در سطح جهان را ارائه داد.

امروز، هرچند این حجم از اقدامات خصمانه، موجب پیامدهای انسانی و اقتصادی سنگین و کاهش سرعت روند اصلاحات اجتماعی و اقتصادی در این کشور شده است، اما به دلیل دستاوردهای گسترده انقلاب بولیواری در بهبود زندگی محروم‌ترین اقشار جمعیت و جلب پشتیبانی آگاهانه آنها از این برنامه‌ها، امپریالیسم جهانی، به‌ویژه ایالات متحده در توقف یا معکوس کردن روند تحولات انقلاب بولیواری به موفقیت مورد نظر خود دست نیافته است. و این، همان نکته‌ای است که گزارش سرویس تحقیقات کنگره آمریکا نیز بر آن معترف است: «شکست در برکناری مادورو از قدرت، محدودیت‌های ایالات متحده و دیگر تلاش‌های بین‌المللی برای ایجاد تغییرات سیاسی در ونزوئلا را نشان داد. سیاست‌های یکجانبه ایالات متحده، مانند تحریم‌های نفتی، مسلماً بحران انسانی در این کشور را بدتر کرد و باعث ایجاد اختلاف در ائتلاف بین‌المللی شد که زمانی از گوایدو حمایت می‌کرد. به عبارت دیگر، با وجود تحریم‌های غیرانسانی ایالات متحده و متحدانش، انقلاب بولیواری به دلیل حمایت مردمی از آن دوام آورده است.»^۵

هوگو چاوز در سال‌های رهبری خود، عمده درآمد کشور را برای سوادآموزی، تأمین بهداشت عمومی و رایگان، و تضمین غذا و مسکن فقیرترین اقشار کشور به کار گرفت. از سال ۲۰۰۳ «مأموریت مرکال» حق دسترسی به مواد

غذائی با نرخ یارانه‌ئی برای همه مردم را تضمین کرد. این مأموریت که تا به امروز علی رغم تأثیرات نابودکننده تحریم‌ها ادامه دارد، همواره یکی از اهداف توطئه‌های شوم امپریالیستی بوده است. محو کامل بیسوادی در کمتر از دو سال و در قدم بعدی برنامه ارتقای سواد همگانی به اجراء گذاشته شد^{۱۰}. جهت استقرار نظام بهداشت و درمان دولتی رایگان محله‌محور، ۱۴ هزار درمانگاه سرپائی در سراسر کشور ایجاد شد. حمایت فیدل کاسترو و نظام آموزشی و بهداشتی کوبا، نقش مهم و تعیین‌کننده‌ای در تحقق هر دو این برنامه‌ها داشتند.

ساخت خانه‌های ارزان قیمت با استانداردهای بهداشتی برای بی‌پناهترین افراد جامعه با کمک ایران و چین در این سال‌ها همچنان در جریان بوده است.

سهیم کردن آگاهانه مردم در پیشبرد برنامه‌های دولت برای بهبود معیشت و شرایط زندگی خود آنها با ایجاد کمون در محلات، به ویژه در مناطق دورافتاده، اقدام دوراندیشانه‌ای بود که هوگو چاوز پایه‌گذار و پشتیبان جدی آن بود. در نتیجه این اقدام، مردم برای اولین بار خودگردانی جمعی امور مربوط به زندگی خود را تجربه کردند.

دولت مادورو طی این سال‌ها زیر سخت‌ترین فشارها کوشیده است تا با حفظ میراث چاوز در عرصه داخلی و خارجی از استقلال و تمامیت ارضی و حق تعیین سرنوشت کشور خود دفاع نماید.

یکی از اهداف «فشارهای حداکثری»، وادار کردن دولت ونزوئلا به کنار گذاشتن پروژه‌های اجتماعی بولیواری و در پیش گرفتن برنامه تعدیل ساختاری صندوق بین‌المللی پول بوده است. آنها خواهان حذف کنترل قیمت‌ها، خصوصی‌سازی بانک‌ها و دیگر دارائی‌ها و مؤسسات تولیدی دولتی، و پذیرش کامل برنامه‌های اقتصادی مورد نظر بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول بوده‌اند. دولت مادورو تحت فشارهای کمرشکن برشمرده در بالا، که تضعیف تکیه‌گاه مردمی آن از جمله مقاصد شوم آنها بود، به ویژه برای تأمین حداقل مواد غذایی، به اتخاذ برخی سیاست‌های راست‌روانه در امور اقتصادی از جمله در آزادسازی قیمت‌ها و مقررات‌زدائی‌ها تن داد. از آخرین موارد آن می‌توان به تصویب قانون تشکیل مناطق ویژه اقتصادی در هفته‌های اخیر اشاره کرد.^{۱۱}

اتخاذ برخی سیاست‌های راست‌روانه از سوی دولت مادورو، که از سر جبر و فشار عظیمی است که تحریم‌ها بر زندگی مردم ونزوئلا وارد کرده‌اند، انتقاد بعضی از نیروهای چپ در داخل و خارج از کشور را موجب شده‌اند. آنها نگران نهادینه شدن و تداوم چنین اقدامات راست‌روانه‌ای در انقلاب بولیواری هستند. اما کسانی هم چون مارتا هارنکر با وجود انتقاد از این اقدامات، به پایداری انقلاب به دلیل نفوذ مردمی آن خوش‌بین هستند. وی، پیش از مرگش، در همان آغاز در پیش گرفتن این سیاست‌ها، با انتقاد از آنها از جمله هواداری از واردات گسترده توسط دولت مادورو معتقد بود: «بدون تردید، بذری که چاوز در ونزوئلا پراکند، مهر و نشان خود را بر زندگی بسیاری از مردم عادی نهاد و سبب بلوغ فکری آنها شد. من اعتقاد دارم تمام مردمی که به آنها فرصت خواندن، فکر کردن، سهیم شدن، ساختن، و تصمیم گرفتن داده شد، تمام کسانی که حرمت نفس و غنای روحی‌شان به عنوان انسان به طور فوق‌العاده‌ای رشد کرد، از روندی که چنین تحولی را امکان‌پذیر ساخت، دفاع خواهند کرد».

اخیراً نیز، نیکلاس مادورو گفته است که در تمام این سال‌های دشوار، دولت هرگز از برنامه آموزش و بهداشت رایگان عقب‌نشینی نکرده و کوشیده است تا دسترسی به حداقل مواد غذایی و ساختن مسکن برای اقشار محروم را با وجود کاستی‌ها ادامه دهد.^۱

مقاومت مردم، به ویژه طبقات زحمتکش و محروم، و تداوم برخی از دستاوردهای دوران چاوز با تمام دشواری‌ها، در کنار اندک افزایش صادرات نفت در نتیجه بحران اوکراین، و افزایش قیمت آن از یک سو و تقویت روابط تجاری و اقتصادی با کشورهایی چون هند، ایران، روسیه و چین و انجام تبادلات کالائی با آنها، نه تنها موجب توقف روند تعمیق

بحران اقتصادی شده، بلکه با کاهش چشمگیر نرخ تورم، رشد اقتصادی قابل توجهی نیز به همراه داشته است. بنا بر نتایج ارزیابی بانک سرمایه‌گذاری سوئیس، «کردیت سوئیس»، نرخ تورم این کشور در فروردین گذشته با توجه به رشد اقتصادی ۲۰ درصدی، به پائین‌ترین حد خود در یک دهه اخیر رسیده است و از نرخ تورم ماهانه با ارقام نجومی به نرخ‌های دو رقمی کاهش یافته است. کردیت سوئیس با این استدلال که حجم اقتصاد ونزوئلا در سال ۲۰۲۰ به پائین‌ترین حد خود رسیده بود، تأکید می‌کند که این عدد «اشتباه تاییدی نیست» و اضافه می‌کند «اگر ارزیابی ما دقیق باشد، این می‌تواند بالاترین رشد در این سال‌ها باشد». همچنین در پیش‌بینی کردیت سوئیس رشد تولید ناخالص داخلی سال ۲۰۲۳ این کشور از ۳ به ۸ درصد افزایش یافته است.^{۱۱}

علاوه بر برخی خبرها پیرامون بهبود نسبی اوضاع اقتصادی، نکته دیگری که حتی به اختصار هم که شده باید به آن توجه داشت، جایگاهی است که امروز ونزوئلا در تعاملات جهانی با هدف ایجاد جهان چند قطبی نصیب خود کرده است. گذشته از اتحاد سه‌گانه نفتی ایران، روسیه و ونزوئلا که نقش مهمی در مقابله با تحریم‌های نفتی در جهان دارد، توافق شده است تا این کشور میزبان مانور مشترک نظامی ده کشور به رهبری چین، روسیه و ایران در آب‌های خود باشد. پرداختن به این جایگاه مهم در حل بخرنجی‌های جهانی برای کشوری که بیش از دو دهه زیر مرگبارترین تهاجم‌های امپریالیسم جهانی بوده است، نیاز به فرصتی دیگر دارد.

مادورو در همان گفتگو یادآور شد که مردم ونزوئلا در ۴ فوریه ۲۰۲۲، ۳۰مین سالگرد شورش نظامی بولیواری فرمانده چاوز علیه صندوق بین‌المللی پول، علیه امپریالیسم، علیه الیگارشی، علیه نئولیبرالیسم و نهادهای مالی را جشن می‌گیرند. او گفت: «پروژه بولیواری، اولین پروژه ضدنئولیبرالی بود که با رأی مردم در ۶ دسامبر ۱۹۹۸ به قدرت رسید. ما به تازگی ۲۳مین سالگرد اولین پیروزی ضد نئولیبرالی یک نیروی انقلابی را جشن گرفتیم».^{۱۲}

اما، این یادآوری‌های مهم و افتخارآفرین پیرامون اساس انقلاب بولیواری و اهمیت آن در منطقه، و نیز مقاومت قهرمانانه زحمتکشان و محرومین این کشور در حفظ دستاوردهای انقلاب، در تناقضی آشکار با اجرای گام به گام سیاست‌های امپریالیستی نئولیبرالی در این کشور قرار دارد، روندی که در صورت تداوم آینده این کشور را با پیامدهای ویرانگری مواجه خواهد ساخت که در کشورهای دیگر از جمله در ایران شاهد آن هستیم. راه مبارزه با امپریالیسم برای کشورهای تحت ستم، همچنان راهی پر پیچ و خم و دشوار است و در بسیاری از پیچ‌های تند این راه، خطر انحراف و عدول از اهداف مردمی انقلاب وجود دارد. تنها پیوند عمیق میان دولت و توده‌های مردم است که

می‌تواند در این لحظات سرنوشت‌ساز مانع از افتادن دوباره کشور به دام امپریالیسم گردد و این شرط جز با متوقف کردن برنامه‌های اقتصادی مورد نظر امپریالیسم جهانی و فراهم کردن بسترهای مشارکت سازمان‌یافته و منسجم هرچه بیشتر زحمتکشان و به حاشیه‌رانده‌شدگان جامعه برای رفع دشواری‌ها و کمبودها از طریق اقدامات عملی و قاطعانه در جهت منافع و رفع نیازهای آنها محقق نمی‌شود.

۱. گفت‌وگوی نیکولاس مادورو، رئیس‌جمهور ونزوئلا با آگناسیو رامونه. لوموند دیپلماتیک، فوریه ۲۰۲۲.
۲. جان بولتون، مشاور سابق امنیت ملی ایالات متحده آمریکا در دوره دونالد ترامپ، روز ۲۱ تیرماه (۱۲ جولای) در مصاحبه با سی‌ان‌ان، هنگام بحث درباره حمله طرفداران ترامپ به کنگره در ۶ ژانویه ۲۰۲۰، به دست داشتن در برنامه‌ریزی و اجرای کودتا علیه کشورهای دیگر، اعتراف کرد. وی از جزئیات این کودتاها صحبتی نکرد، اما از ونزوئلا نام برد، و اشاره‌اش به حمایتی بود که در ۲۰۱۹ دولت آمریکا از خوان گوآیدو، رهبر اپوزیسیون ونزوئلا کرد، تا نیکولاس مادورو، رئیس‌جمهوری این کشور را سرنگون کند، اقدامی که با شکست مواجه شد.

<https://www.radiofarda.com/a/former-senior-u-s-official-john-bolton-admits-to-planning-attempted-foreign-coups/31940864.html>

۳. در شهریور ۱۳۹۲، قطع برق در شبکه سراسری انتقال برق موجب فرو رفتن ۱۹ ایالت از ۲۳ ایالت آن از جمله کاراکاس در خاموشی شد. نیکلاس مادورو، با انتساب این خرابکاری به مخالفان دست راستی برانداز، آن را «کودتای برقی» علیه دولت خواند.

۴. آخرین نمونه از این دست خرابکاری‌ها: در ۲۷ تیر ۱۴۰۱، دولت ونزوئلا از یک خرابکاری دیگر در مرکز گاز شرکت ملی نفت این کشور که منجر به یک انفجار و آتش‌سوزی بزرگ شد، خبر داد. (تله‌سور انگلیسی، ۱۸ جولای ۲۰۲۲)

<https://www.telesurenglish.net/news/New-Terrorist-Attack-Against-Venezuelan-Gas-System>

۵. گفت‌وگو با مارتا هارنکر، «دانش و امید»، شماره ۶، تیر ۱۴۰۰.

۶. گزارش رسمی سرویس تحقیقاتی کنگره ایالات متحده:

Between the Lines: Congressional Report Finds US Sanctions to Blame for Venezuela Crisis.

Roger D. Harris, May 04th, 2021.

۷، ۸ و ۹. «تشکیل ائتلاف جهانی علیه یک‌جانبه‌گرایی و تحریم‌ها، اقدامی نویدبخش برای جهانیان و پاسخ به یک ضرورت تاریخی»، مریم سینائی، «دانش و امید»، شماره ۵، اردیبهشت ۱۴۰۰.

۱۰. به مقاله مستقلی که تجربه آموزشی ونزوئلا را مورد بررسی قرار داده در همین شماره توجه بفرمائید.

۱۱. به گزارشی درباره تصویب قانون تشکیل مناطق ویژه اقتصادی، در همین شماره مراجعه نمائید.

۱۲. گزارش «کردیت سوئیس»:

Venezuela: Inflation Lowest in Decade as Credit Suisse Forecasts 20 Percent Growth,

Ricardo Vaz, *Venezuelanalysis.com*, April 9, 2022.

دانش و امید شماره ۱۳، شهریور - سنبله - ۱۴۰۱